

Аталған ерекшеліктердің шартты түрде екендігін ескерте кеткен орынды болар, себебі есімнің түріне де түрлі эмоциялар тән, екеуі де күнделікті қолданысқа (әсіресе отбасында) ыңғайлы, соған негізделген. Қосалқы есімдер әдетте, отбасы не туыстар арасында ғана қолданысқа не болса қолданылады. Едіге/Едіко, Наурызбай/Наукен, Мадияр/Мадико), лақап есімдердің таралу ауқымы одан тыс шегені асырады, яғни ауыл көлеміне дейін болуы мүмкін. Жоғарыда аталған тарихи тұлға есімдеріне қатысты деректер қосалқы есімнің де, лақап есімдердің ұлттық-халықтық деңгейге дейін таралуының куәсі болып табылады.

Қорыта келгенде, есімдердің бейресми тобына жататын қосалқы, лақап, бүркеншік сияқты есімдердің кісінің төл есіміне қарағанда, ұлттық сипат, ұлттық мінез-құлық, ұлттық ерекшелік басым болып келеді. Тілден тыс түрлі әсерлерге қатысты туған бейресми есімдер тобының кісінің төл есіміне қосымша есім болып танылып, кей жағдайда оны мүлде ауыстырып, үнемі қолданыста болуы мүмкін. Бұл жағдайдан ресми сипат алатынын байқауға болады. Бұдан ол есімдер ресми болып кетеді деген түсініксіз тумаса керек. Тарихи тұлға есімдерінің кітаптар мен оқулықтарда берілу тәртібі бұл ойымызға қайшы емес. Мысалы: Абай (Ибраһим) Құнанбаев, Шөкән (Мұхаммедханафия) Уалиханов, Абылай хан (Аманжол), Шал ақын (Тілеуке Құлжақып) т.б. Бейресми есімдердің өз ішіндегі жағдайға келсек, Карағанды аймағында үкәс көрінетін есім түрлерінің әрқайсысының қолданыста және мағыналық ерекшеліктері барын байқаймыз. А.Сейдімбековтің сөзімен айтар болсақ, осынау есімдерден көпшілігінің табиғи бітім-жаратылысы мен мінез-құлқы ғана мен мұндалап тұрған жоқ, мұнан халықтың тарихи-таным, дүниені өз қабылдау ерекшеліктері заңдылықтары бойынша көре білетін көңіл-күйі де айқын байқалады. Халық арасындағы «аты шығу», «атағы шығу» деген ұғымдардың тарихи-жай айтыла салмағаны аян. Дәлелінің бір ауыз сөзі ұрпақтан ұрпаққа тарап, батырдың ерлігі мен ерлік болып қалып, ғалымның еңбегі халқына шалағатын тиісіні жатса, сол оның атын шығарғаны, тарихи тұлғалардың есімдеріне қатысты мәліметтер - осының дәлелі.

Көріп отырғанымыздай, тіл-тілдегі антропонимикалық кеңістікте кісінің төл есімімен қатар бейресми сипаттағы қосалқы (жанама) есімдер де, бүркеншік, лақап есімдер де қолданыс тауып, олардың мүшелерінің арасындағы коммуникативтік қызметтің мұлтіксіз атқарылуына күш салады. Олар арасындағы күнделікті қарым-қатынас, туыстық не рухани жақындық, қоғамда орын алған тарихи-саяси-әлеуметтік жағдайлар аталған есімдердің барлық түрінің кеңістіктен орын алып, өз арамен қолданыста болуына жағдай жасайды.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Суперанская А.В., Сталтманс В.Э., Подольская Н.В., Султанов А.Х. Теория и методика лингвистических исследований. - М.: Наука, 1986. - 256с.
2. Жанұзақов Т. Қазақ есімдерінің тарихы лингвистикалық және тарихи-этнографиялық шолу. - Алматы: Ғылым, 1971. - 216 б.
3. Мұсабаева М.Д. Қазақ тіліндегі антропонимиялық «атаалымдардың» этнолингвистикалық сипаттамасы. Автореф. ф.ғ.к. 1998.
4. Бөкетов Е.А. (Ж) академикке 60 жылға арнап. - Карағанда: Полиграфия, 1994. - 144 с.
5. Мұқанов С. Қазақ қауымы: (Тарихтік және этнографиялық шолу). - Алматы: Ана тілі, 1995. - 246 б.
6. Жанұзақов Т., Мұсабаева Е. Есімдер сыры. - Алматы: 1974.
7. Жақанов И. Аққулар қонған айдың көлі: Деректі әңгімелер, эсселер. - Алматы: Жазушы, 1988. - 208 б.
8. Бейісқұлов Т. Бейімбеттің 71 бүркеншік аты. «Егемен Қазақстан» 26 ақпан, 2003. № 45-48.

Жексенбай Н., Академика Е.А.Бөкетов атындағы Карағанды мемлекеттік университеті, Филология факультеті, КО-11 тобының студенті
(Ғылыми жетекші - ф.ғ.д., профессор Ж.К. Смағұлов)

Е.А.БӨКЕТОВ ЖӘНЕ ӘДЕБИ-КӨРКЕМАУДАРМА

Қазақстан ғылымындағы көрнекі тұлға, СССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, СССР Жазушылар одағының мүшесі, Қазақ ССР Ғылым Академиясының академигі, атақты ғалым Е.А.Бөкетов жайында сөз болғанда, оның ғылым жолындағы негізгі зерттеу нысаны болған металлургия мен химия саласындағы еңбегіне қарай бағалау басым екені көрінеді. Ол - біздің бізден алғанда, дұрыс та әділ айтылған баға. Бірақ, біздің ойымызша, Е.А.Бөкетов - сегіз қырлы,

бір сырлы тума талант. Ол – металлургия мен химия саласындағы білгір де білікті маман-ғалым, ұлағатты ұстаз, парасатты басшы ғана емес, сонымен қатар өз тұсындағы қазақ әдебиеті мен көркем аударма саласында салықалы ой-пікір айта білген әдеби сыншы, аудармашы. Академик З.Қ.Қабдолов бұл тұрасындабылай деп жазады: «Е.А.Бөкетовтің мақсаты мен мүддесі сала-сала. Оның алдында қос рөлесті қатар жасалып екі тарам жол жатыр: ғылыми жолы, әдебиет жолы. Қай жолмен көбірек жүрген дұрыс? Біздіңше екі жолды қатар басуы керек. Селен мен өлең арасын бұрынғысынша шексіз жалғай беру шарт» [1]. Міне, осы айтылғандай Е.А.Бөкетов өз өмірінде осы екі жолды қатар алып жүріп, елеулі еңбектер қалдырды, көркем әдебиет пен аударма саласында аудармашы, әдебиетші ретінде де таныла білді десек артық айтқандық емес.

Қазақ өнері мен әдебиетіне, мәдениетіне ерекше ықыласпен қараған Ебекен қазақ әдебиеті тарихы мен теориясының күрделі мәселелерін шешіп беруге арнайы ат салыспаға да, елеулі тұлғалардың шығармашылық жолы туралы әдеби зерттеушілік тұрғыда талдаулар жасап, өз көзқарасын білдіріп отырды. Е.А.Бөкетовтің сын мен әдебиеттегі еңбегінің бастауы академик З.Қ.Қабдолов айтқандай, «селен мен өлеңді біле қарамағанымен, «Абай жолын» жастанып жатқан» кезеңдерінен үлкен арнаға ұласты деп ұққан абзал.

Е.А.Бөкетовтің сын мен көркем әдебиет саласындағы әдебиетшілер қауымын ең еткізген еңбегі көркем сөз шебері Ғ.Мүсіреповтің шығармашылығы туралы білімдарлықпен сөз ете отырып, «Оянған өлке» романына әдеби талдау жасаған мақаласы еді. Әдеби-зерттеушілік мәні анық көрінетін бұл мақалада Ебекен шығармаларын зерттей оқып, жердеге түнген әдебиетшіге тән ғылыми ой арқау болған. Ғ.Мүсірепов сомдаған образдарды, «Оянған өлкедегі» характертер қактығысын сөз ету барысында бүкіл адамзаттық гуманизм идеялары төңірегінде айтылған ой-пікірлер ғылыми-зерттеушілік сипатымен ғана емес, сонылығымен де ерекшеленеді.

Академик Е.А.Бөкетовтің қазақ әдебиеттану ғылымындағы әдеби-сыншылық, ғылыми-зерттеушілік ой-пікірде өзгешеліктен көрінгені янғар жазушы М.Әуезовтану саласындағы еңбектеріндегі ұлылыққа тән сипаттағы ой-тұжырымдары дер едік. Бүкіл әлем мойындаған М.Әуезов туралы, «Абай жолы» эпопеясы туралы көптеген пікірлер айтылды, жан-жақты зерттелді, баға берілді. Солардың көбінде Мұқаңды классик жазушы, суреткер т.б. деп бағалау басым. Е.А.Бөкетов М.Әуезовті ең біріншіден, акын деп таниды. Бұл француз жазушысы Луи Арагонның «Мұқғар Әуезов - біздің заманымыздың ең ұлы ақындарының бірі» деген пікірін жалғай қайталау емес. Өз халқының ақынжандылығы мен өнерге құштарлығын, асқақ сұлулыққа деген талғамын жақсы білген. Е.А.Бөкетов Абай секілді ұлы акын туралы роман-эпопеяны, ондағы Абай бейнесін тек қана акын деп қана жаза алады деген көзқараста қарайды. С.Шинчаевтің «Нью-Йорк» өлеңінің шығу тарихы туралы М.Әуезовтің естелігін келтіре отырып жазған мына бір пікірі, оны нақты дәлелдейді.

«Бұл жерде арнайы атап айтарлық бір жайт бар, ол - Әуезовтің асқан акын екендігі. Қазақ халқының ұлы жазушысы М.Әуезов тұрмысында сұлу сезімнің адамы, сондықтан өмірдің, болмыстың, табиғаттың кез-келген құбылысын ол сезімсіз түсінбеген, тек қана сұлу ой мен образ арқылы қабылдайтын адам болған. Бұл шындықта да керемет қасиет. Мұқан керемет акын болғандықтан ғана саудагер қаламың саран кейпіне бай тенеу, бейнелі сөз, сұлу салыстырулар тауып, табан астында өмірді өлеңге айналдырып жіберген» [1]. М.Әуезов әңгімелерінің көркемдік мәні мен нәрі, шығармашылық өмірдегі ідену, осу, толысу жолдары туралы айта келіп, «Абай жолы» эпопеясын көркем әдебиеттегі көрнекті құбылыс, Абай рухына арналған ұлы ескерткіш деп бағалаудың пікірлері көңіл аударарлық.

Атап қонында туған ұрпақ өкілінің бірі ретінде М.Әуезовтің қазақтың ұлттық мәдениеті мен өнерінде, әдебиеті мен ғылымында сіңірген зор еңбегінде қысқа да болса нұсқа баға бере келіп, халқымыздың ұлы перзенті деп мақтан тұтады, таланттына табынып бас неді. Сірә, ұлтықты тани біту үшін, сол ұлылыққа тән қасиет те болуы керек шығар.

Е.А.Бөкетовтің Мұқан туралы осы еңбегінде назардан тыс қалып келе жатқан елеулі бір мәселеге тоқтала кеткен. Ол – Абайөлеңдерінің басқа тілдерге аударылуы. Абайдың басқа халықтың рухани өмірінде ұлы тұлғасына сай орып алу-алмау себебі өзіне лайық аудармашының болмауында деуіне түгелдей келісуге болады. «Әтте тілдің оқырманына Абайды өз мәнінде жеткізу үшін ең алдымен аудармашымыз Абайға тең акын болуы керек... Абай Пушкинді аударды. Сонда, Абай аудармаларының көркемдігі, әсемдігі, көңілге қонымдылығы неде дейсіз? Бұл түсінікті: данышпанды данышпан аударған» деп жазуында үлкен шындық жатыр [1]. Абай шығармаларының өз мәні-мағынасында әлемге танылуы Е.А.Бөкетовтің бұл еңбегі жазылғаннан кейінгі жиырмажылдан соң Абайдың 150 жылдық тойын бүкіл әлем бөліп ЮНЕСКО көлемінде мерекелеу барысында ғана біршама жүзеге асты дер едік. Бұл да Е.А.Бөкетовтің өз ұлтының көркем әдебиетінің абырой-беделінің танылуы жолындағы кемшілікке жаны ауыра алатын сұңғыла зерделілігінің белгісі десек,

артық айтқандық емес. Қазақ халқының тарихы мен ұлттық намысы туралы сөз қозғағанда «ұлтшыл» деген таңба басып қалар ма екен» деп жалтақтатқан кеңестің идеология саясатының кезі емес пе еді, талай шындық айтылып, көрнекті тұлғаның көркем өнер мен әдебиет саласындағы өзіндік қосқан үлесі бағаланбады ғой. Осы жерде бұл еңбектегі Е.А.Бөкетовтің шын мәніндегі әдебиетші ғалым ретіндегі тұлғасын айқындайтын тағы бір ерекшелігіне көңіл аудармасқа болмайды. Автор «Абай жолы» эпопеясы, Абай бейнесі туралы ой-толғамдарында сол кездегі ғылыми-зерттеушілік ой-пікірде үстемдік құрған маркстік-лениндік методологияның әдебиеттің таптығы, халықтығы, партиялылығы жайындағы қандаларына байланысты бірде-бір пікір білдірмеген. Ал шынына келсек, бүкіл одақтық және қазақ әдебиеттану ғылымында роман-эпопеядан тап тартысының белгісін үніле іздеп-тауып, көңілге дәріптегенімізді жасыруға болмас. Әрине, біз бұл жерде Е.А.Бөкетовті сол кезеңдегі бүкіл кеңестік әдебиеттанудың үстемдік құрып отырған қандаларына қарсы шығып, бітіспес күрес жүргізді дей алмаймыз. Мәселен ғалым ретінде «Абай жолы» эпопеясы туралы таптаурын болған іспен жүрмей, өз түсінігі мен көзқарасы негізінде жана соқпақ салуға деген ұмтылысында жатыр. Ғалым пікірі өз кезеңінде еленді ме, еленбеді ме, оны білмейміз. Мүмкін маркстік-лениндік әдіснаманың қасаң қағидаларын ту етіп көтерген зерттеушілік ой-пікір қаға-беріс қалдырған да шығар. Қалай дегенмен бе Е.А.Бөкетов әуезовтану іліміне өз үлесін қосқаны анық. Бұны көркем шығарманы өзіндік таныммен ғана ұға білгендік, ғылым жолында терең білімдарлыққа сүйенген салмақтылық демеке болмайды. Егер «ғалымның хаты алмайтын» болса, Е.А.Бөкетов өз кезеңіндегі ғылымды қана ой дәрежесіне емес, қоғамдағы тарих тарапынан шындыққа сүйенгендігін анық байқаймыз.

Е.А.Бөкетовтің қазақ өнеріндегі мен әдебиетіндегі елеулі еңбегі – көркем өнер аударма саласындағы қалдырған мұрасы. Зерттеу нысанасы әдебиеттен алыс ғылым саласындағы зерттеу еңбектерімен шұғылдана жүріп, Э.Золяның бір топ әңгімелерін, И.Вазовтың «Бұтауды» атты апақты романын, В.Маяковскийдің «Қандада», «Жақсы» атты шығармаларын, С.Есениннің «Анна Снегина» поэмасын қазақшаға тәржімалады. Еврейдің «Медаясы» мен В.Шекспирдің «Макбетін» қазақ театрының сахнасында сойлетті. В.Шекспир сияқты әлем әдебиетінің классигі драматургиясына М.Әуезовтен кейін ешкімнің жүрегі дауалай қоймағаны да белгілі. Бұл – нан табар кәсіпкерлік үшін емес, шығарма авторының туында айтар ойы мен бүкіл болмысын түсіне отырып, шын ынтамен беріле жұмыс жасауды талап ететін шығармашылық процесс барысында жүзеге асқан жанкештілік еңбектің жемісі. Сөз реті келгенде, айта кетейік, Е.А.Бөкетовтің көркем аударма саласындағы творчестволық процесітегі ізденістері мен түпнұсқа және тәржіма мәселесіндегі аудармашылық еңбегі қазақ әдебиеттану ғылымында арнайы зерттеуді қажет ететін өзекті тақырыптың бірі екені анық. Сол себептен де бұл шағын мақаламыздағы аудармашылық еңбегінің қыр-сырын толық қамтып, жан-жақты тоқталу мүмкін емес болғандықтан, тек тәржіма туралы ой-қарастарын ғана қарастырумен шектелдік.

Академик Е.А.Бөкетовтің аударма туралы мақалаларында апақты аударманы, акын В.А.Жуковскийдің «Прозаны аударушы – автордың құлы, поэзияны аударушы автордың бәсекелесі», - деген пікірін қайта-қайта келтіруі тегін емес. «Бұл сөздер, - деп нақтылайды Е.А.Бөкетов – аудармашы – акынға зор сын, зор жауапкершілік алдында тұрғанын, ұлы акынның асыл қазынасын басқа тілге аудару үшін аудармашының өзі шебер, талантты акын болуы керек екенін дәлелдейді». Көркем аудармада, оның ішінде поэзияда ұлы акын шығармасын тәржімалағанда стиль мен ритмиканы, ой мен бейнені дәлме-дәл келтіруге ұмтылу қажеттігін басты мақсат тұту керектігіне баса көңіл аударған. Аудармашының не себептен акынның бәсекелесінің ғалым жан-жақты түсінген және аудармаларда іс жүзінде дәлелденген. «Поэзиядағы сойлетмдер дәлме-дәл ешқандай аударма алмайды, поэзиядағы образдардың кейбірі түпнұсқадан образдан айрықша болып кетуі мүмкін, буын саны, жол саны да өзгеріп кетуі мүмкін. Бірақ, тек осы ауыр творчестволық еңбек тек осы ақындық азап кейде аудармашы ақынды автордың бәсекелесі етіп, оның қатарына жақындатуы мүмкін. Жуковский мен Лермонтовтың, Абайдың кейбір аудармалары түпнұсқадан кем түспеуі – ұлы ақындарды басқа тілге аудару шын творчестволық процесс екенін ганытады», - деп жазу да осының айғағы [1].

Қазақ әдебиетіндегі көркем аударма туралы арнайы зерттеулер жазған ғалымдар, нақты айтсақ, аударманы әдебиеттанудың нысанасы ретінде қарастырған С.Галжанов, З.Тұрарбеков [2] ал лингвистикалық тұрғыда зерттеген О.Айтбаев, Ә.Сатыбалдиев, Ж.Жақыпов [3] және т.б. тәржімалаудың негізгі үш түрі бар екенін айтады. Олар – еркін аударма, сөбе-сөз аударма және дәлме-дәл аударма. Е.А.Бөкетов өз аудармаларында және ол туралы ой-қарастарында дәлме-дәл тәржімаға басты мән берген. Дәлме-дәл тәржімаға жету үшін акынның аударуға алған шығармасын ғана емес, бүкіл шығармашылық жолын, ақындық кредосын жан-жақты зерттеп, болмыс-бітімін түгелдей түсініп барып кірісуді қалағанын аңғару қиын емес. Мысалы, В.Маяковскийдің «Жақсы»

поэмасын аударуға барар жолда жазан «Қос алып» атты мақаласында орыс поэзиясының құдіретін түсіну мен түйсіну және сезіну жатыр. Орыстың екі ұлы ақыны А.С.Пушкин мен В.Маяковский лирикасындағы үндестікті, тарихи сабақтастыққа негізделген дәстүр жалғастығын сөз еткен уақытта, орыс поэзиясының қыр-сырын ұғынуға деген танымдық көзқарас көрінеді. Бұдан В.Маяковскийдің «Жаксы» поэмасын аудару үшін творчестволық процеске апаратын терең мәндігі ғылыми барлау бар екенін айқын көруге болады. Мысалы, ұлы Пушкиннің мына бір өлеңінің Е.А.Бөкетов жазған аудармасына назар аударып көрелікші.

Қараңғы түн ұйқылы...
 Мен ғана олу төсекте
 Сағаттың сынғыр тықылы
 Уақытты тұр есептеп.
 Жапырақтың сынсың күбірі
 Ұйқылы түннің қыбыры,
 Тышқаншы тірлік таласы...
 Тынышымды неге аласың?
 Осы бір сыбыр, базына
 Күннің үзген қарасын
 Реніші ме, назы ма?
 Қол бұлғаған жұмбақсын
 Не тілеп, не алмақсын?
 Арманым - ұту қырыңды.
 Арманым - ұту сырыңды.

Аудармашыда А.С.Пушкин арқылы орыс поэзиясының өзіндік ұлттық ерекшелігіне, ондағы ой мен сезімнің бірлігі мәселесіне үңілуге деген мақсат анық байқалады. Немесе, осы мақаладағы В.Маяковскийдің «Жылқыға қарсы көзқарас» атты өлеңінің аудармасын алып қарамыз. Онда жырланып отырған тақырыпты ақынның тура өзі ескірді сезіну «өмірдің әрбір шағының өз ерекшеліктеріне байланысты терең де нәзік сырлар пернесін де қозауға деген шеберлігіне» (Е.А.Бөкетов) тап басып тану үшін ұмтылған аудармашыға тән бәсекелестік жатыр. Осы жерде айрықша атай кететін мәселе: мақаладағы Пушкин мен Маяковскийден аударылған 15 үзіндінің барлығын да Е.А.Бөкетов өзі аударған. Тек бір жерінде ғана І.Жансүгіров аудармасын пайдаланған. Бұл дегеніміз В.Маяковскийдің «Қаңдала» пьесасын аударғаннан кейінгі өзінде «Жаксы» поэмасын тәржімалауға барар жолдағы шығармашылық ізденіс, әдебиет пен ақын аламындағы үлкен жауапкершілікті сезіну емес пе?!

Кеңес дәуіріндегі орыс поэзиясы өкілдерінен қазақ көркем аудармасына ең көп аударылғандардың бірі В.Маяковский десек, ол артық айтқандық емес. Кезінде қазақ әдебиетіндегі В.Маяковский дәстүрін жетілген ақын, ғалым С.Сейітов бұл мәселеге көңіл аударып келіп, ақын поэзиясын аудару көптеген қиындықпен келетінін атап өткен болатын. Мәселе Маяковскийдің революцияшылдығында ғана емес, футурист ақын екендігінде. Ал футурист ақынды аудару қиынның қиыны екені белгілі. Себебі, футуризм ағым ретінде танылғанмен, көркемдік әдісте көбінесе өмішыл реализмді ұстанатыны айқын. В.Маяковский футуризмін кезінде Ф.В.Гютчев те қатты сынға алғанды. Бірақ пен екпінін басым болып келуі, сезімге қарағанда ой басым жатуы, қазақ өлеңінің құрылысы мен табиғатына келе қоймағаны рас. Футуризмді 1920 жылдары төңкеріс дәуірінде ретінде алған С.Сейфуллин болмаса, басқа ақындар футуризммен жарытып көңіл аударарлық нәтиже жаса қойған жоқ. Содан да болар Маяковский мен Сәкеннен қанша үлгі алғысы келгенімен соя шешендігі қазақ ақындары футуризмді ұлттық әдебиетімізге орнықтыра алмады. Ол тек 1920 жылдар поэзиясы өңірінде. Оның өзінде там-тұмдап. Ендеше орыстың А.С.Пушкин, Ю.М.Терматов секілді классиктері, одан да басқа кеңес дәуіріндегі ақындар тұрғанда Е.А.Бөкетов оған неге барып отыр деген сұрақ туындайды. Біздің ойымызша, оның себебі өзінің аудармашылық шеберлігін әр қайсыға салып шындап көруінде жатыр. Аудармашыда мына ағымдағы ақынды аудару аламына, басқа ағымдағы қаламгерді аударуғашамам келмейді деген ұғым болмауға тиіс.

«Маяковский сияқты ұлы творчество иесін басқа тілге жеткіту үшін аудармашы өзінің творчестволық лабораториясын Маяковский творчасына әбден бейімдеп, Маяковскийдің ритмін, шөлақ жолдарын, өлең ырғағын көп жаттаудың, дауыстап оқудың арқасында өзінің ұлын алуы тиіс, екіншіден, түпнұсқалағы көркемдіккестелерге өз тілінде балама, жақын кестелер табу үшін өз творчасындағы мол тәжірибеге сүйенуге тиіс», - деп жазуы тегін емес. Өзінің «Тарихтың туралы ой» мақаласында Маяковскийді қазақша сойлетудегі ізденістер мен іркілістерге, сәттіліктер мен

кемшіліктерге талдау жасаған. Е.А.Бокетовтің әсіресе, қатты көңіл бөлгені – акын өлеңдеріндегі марштық ритм сақталғанымен, мазмұнына қарама-қарсы мән беретін ұғымдарға ауысып кету мәселесі. Оның басты себебі түпнұсқаны түсінбеу ғана емес, акын лирикасының басты ерекшеліктерін білмеуден деп таниды. Қ.Бекхожин, Т.Жароков, Ғ.Орманов т.б. аудармаларына ғылыми тұрғыда салыстырмалық мәндігі талдау жасауда табықтар мен кеткен қателерді нақты мысалдармен дәлелдейді. Оған Маяковскийдің мына бір жолдарын аударудағы кемшілік туралы айтқанын келтірсек те жетеді.

«Әй!

Пуанкаре!

Вольми нас...

Чорта!»

Маяковский біздің еліміздің жауы Пуанкареге «Бізді алуға шамаң келмейді» деп отырса, аудармашы былай дейді:

«Әй,

Пуанкаре!

Ал біздерді

Шайтанларды!»

Қысқасы, аудармашы «біз шайтанбыз» деуге дейін барған. Өлең бастап-аяқ осындай түсінбеушілікке құрылған», - деген сынның нақтылығы анық көрініп тұр [1]. Аудармашылардың көбі жеміс жол іздеп, түпнұсқаның көркемдік ерекшелігін назардан тыс қалдырып кетуі туралы шарттырақ бұлтартпас дәлелдер мақала авторының тәржіма жасауда үлкен ақындық шабыттың қажеттігін толық түсінгенін байқатады.

Мақаланың айрықша маңызды жері – В.Маяковскийдің атакты «В.И.Ленин» поэмасын тексеріп шықсаңдар, Т.Жароковтың нұсқасына әдеби-теориялық тұрғыда ғылыми талдау жасаған тұсы. Т.Жароковтың акын өлеңдерінің ішкі қуатын, ритм-ырғағын жақсы сезгенін ризашылықпен бағалай келе, кейбір сәтсіз аударылған шумақтардағы кемшіліктің негізгі себептерін ашады. Яғни, түпнұсқаның мазмұнын түсінбеу мен акын екіін түсірген өзекті сөздің мәнін аңғармаудың аудармаға әкелетін әсерін бірнеше мысалдар арқылы дәлелдеп береді. Маяковскийдің «мен жолдың аяғына ең өзекті сөзді қоямын да, сол сөзге не де болса ұйқас табамын» деген пікірінің мәнін, аудармашы дұрыс аудармадан тыс «қаламұш» және «публицистика» сөздерінің дәл мағынасында берілмеуін көрсету арқылы ашады. Ондайда мақала авторы «аудармашы түпнұсқаны түсінбеген, сондықтан мынандай аударма-бағпакты оқимыз. Мұндай аудармаға төзуге болмайды. Бұл ұлы акынның ойын, ақындық ерекшелігінің принципін бұрмайды. Маяковскийдің өзекті сөзін ескермеу аудармашыны қатты қателерге соқтырып отырады», - деп түйін айтып, тұжырымдап отырған.

Қорыта айтқанда, академик Е.А.Бокетов аударма жасау «мақал» ретінде берілген тапсырманы орындау немесе «еріккеннің ермегі» деп түсінетіндерге ашық қарсы шыға отырып, тәржіма жасау деген үлкен өнер деп ұққан және өз аудармаларында осы талап-талғам деңгейінде көрінуге ұмтылған. Біздің сөз еткеніміз академик ағамыздың бір қыры ғана. Алдағы уақытта жазушылық және аударма мәдениетінің шығармаларын, әдеби-сын зерттеуде қалдырған мұржын жүйелі түрде жап-жақты зерттеулі қолға ала отырып, нұр үстіне нұр болары анық. Сонда ұлттық әдебиеттану ғылымындағы ғылыми зерттеушілік ой-пікірдегі сыншы-әдебиетші, көркем аудармадағы шебер тәржімашы, көркем әдебиеттің қаламгер ретіндегі тұтқасы айқындала түспек.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Бокетов Е. Атаң қойында туған адам. Алматы, 1975
2. Талжанов С. Көркем аударма туралы. Алматы, 1962; Тұрарбеков З. Аударма туралы. Алматы, 1962;
3. Әдебиеттер достығының дәнекері. Алматы, 1977
4. Айтбаев Ө. Аударма ғылымы және оның зерттелуі. Алматы, 1987; Сатыбалдиев Ә. Ақын қазына. Алматы, 1965; Жақыпов Ж. Аударманың ақдатуы. Қарағанды, 1993